

بررسی حقوقی جرم شناسی نهادهای جایگزین مجازات اعدام در نظام کیفری ایران

حمزه اسفندیاری بیات^۱، ابراهیم نظری^۲

^۱ استادیار گروه حقوق جزا و جرم شناسی، دانشکده حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد شیراز، ایران

^۲ دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم شناسی، دانشکده حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد شیراز، ایران

چکیده

در ایران اعدام نسبی در قالب اشتغال به کار، آزادی مشروط و تعلیق اجرای مجازات به چشم می خورد و اعدام زدایی مطلق فقط در قالب جزای نقدی به چشم می خورد البته اگر لایحه مجازات اجتماعی تصویب شود: جزای نقدی روزانه، تعلیق تعقیب کار عام النفعه هم به اجرا گذاشته خواهد شد. در جایگزینی نسبی دست قاضی باز است تا به جای حبس به آنها برای مجازات مجرم توسل جوید در واقع جایگزین های نسبی مجازات حبس چگونگی اجرای حبس هستند. با توجه بر آنچه در این فصل در خصوص جزای نقدی بیان شد نتیجه می گیریم که هر چند اعمال جزای نقدی در پاره ای موارد مشکلاتی را به وجود آورده است و لکن نقش فزاینده ای را در مقابله با جرائم از خودشان داده و قابلیت های خود را به نمایش گذارده است. مجازات نقدی با توجه بر طبیعت موجود در آن دو هدف کیفری و غیر کیفری متمایز دارد. از این رو ملاحظات اقتصادی نباید ما را از جنبه های بازدارندگی غافل کند.

واژه های کلیدی: اعدام، مجازات اعدام، نهاد های جایگزین اعدام، حقوق ایران.

مقدمه

با ظهور جرم‌شناسی و با توجه به روابط و تأثیرات متقابل بین این رشته و حقوق کیفری، مفاهیم، قواعد، نهادها، اصول علمی جدیدی وارد حقوق کیفری گردیده، که باعث انسانی‌تر گشتن حقوق کیفری و توسعه قلمرو کیفری و گشودن افقی وسیع در پیش روی قانون‌گذاران و حقوقدانان گشته است. یکی از اصولی که تحت تأثیر همین روابط وارد حقوق کیفری شده اصل فردی کردن مجازات یا اصل تفرید کیفری می‌باشد (کیانی: پیشین، ۱۰).

مثله کردن، سوزاندن، پرت کردن از کوه، مجبور کردن فرد به خوردن سرب داغ، مسموم کردن با بدترین نوع سم‌ها، زنده به گور کردن و دهها یا شاید صدها شکل ناخوشایند و غیر انسانی دیگر همگی از اشکال گوناگون برخورد با بزهکاران در طول سالیان متمادی زندگی بشر بر روی این کره خاکی بوده است. از همان آغاز حیات انسانها، جرم نیز بوده است و بی‌شک نیاز به مجازات مجرم نیز احساس می‌شده است. در ابتدا دوره ای قرار دارد که آن را دوره انتقام شخصی می‌دانیم که هدف همگی تنها گرفتن انتقام از فرد به واسطه ارتکاب عمل ناخوشایند برای جامعه، بودند. در اینجا صرف تنبیه ملاک بوده و تربیت مجدد جایی در سیاست حقوقی آن دوران‌ها نداشته است. تنبیه‌هایی که بر مجرمین اعمال می‌شد گاهی به فجیع‌ترین وضع ممکن بوده و در این راه از هیچ خشونت‌ی فروگذار نمی‌شده است. کم‌کم و با گذشت زمان این واقعیت که نیاز به اصلاح فرد خطاکار و کمک به او جهت بازبازی مسیر صحیح از ناثواب بسیار مهم و حتی پر اهمیت‌تر از سایر اهداف مجازات‌ها است، سبب ایجاد تحوّل‌ی عظیم در ساختار و شکل مجازات‌ها شد. سعی شد تا مجازات‌ها را ملایم‌تر و انسانی‌تر کنند و بجز تنبیه مجرم اهدافی چون اصلاح و باز اجتماعی شدن او و در کنارش ارعاب و پیشگیری از جرم توسط سایر افراد جامعه هم مورد توجه قرار گیرد.

بیان مساله

یکی از مهمترین معضلات پیش روی نظام قضایی کشور جهت کاهش مجازات حبس استفاده از مجازات‌های جایگزین و استفاده از تدابیری چون تعلیق مجازات، تخفیف و آزادی مشروط و اعمال سیستم اعدام‌های باز و نیمه باز، عدم قابلیت پذیرش این اقدامات از سوی مردم است. سیاست‌های بالقوه قضاییه جهت کاهش استفاده از مجازات حبس در نتیجه اندیشه‌ها و جنبش‌هایی است که در دوران معاصر در حوزه حقوق کیفری مطرح شده است. ولی تفکر عمده مردم کشور ما از مجازات تفکرات مربوط به مکاتب کلاسیک حقوق کیفری است. جامعه ما هیچ‌گاه حاضر نیست اقداماتی چون خدمات عمومی و کارهای عام المنفعه (نظیر کار در بیمارستانها و مراکز خیریه) را به عنوان مجازات بپذیرد. از دیدگاه یک فرد عادی تعلیق مجازات‌ها کردن مجرم و نشان از ضعف نظام قضایی است. از نظر او آزادی مشروط یعنی عدم اعمال کیفر و کسی که با آزادی مشروط از اعدام آزاد می‌شود، به سزای خود نرسیده است. در چنین شرایطی که تفکر حاکم بر عامه مردم از مجازات سزادهی به مجرم است و نه اصلاح او، اعمال سیاست‌های اصلاحی در مجازات‌ها که نتیجه آن کاهش مجازات اعدام است نمی‌تواند مثمر ثمر باشد (الهی منش، ۱۳۹۱). مجازات زمانی می‌تواند موثر باشد که مردم آن را به عنوان مجازات بپذیرند. جنبه بازدارندگی مجازات تا حدود زیادی بستگی به طرز تلقی مردم از آن مجازات دارد. مجازاتی که از نظر مردم مجازات نباشد جنبه بازدارندگی ندارد و فقط موجب بدبینی به سیاست‌های قضایی می‌شود. قوه قضاییه در چنین شرایطی بایستی پیش از هر چیز تفکر مردم نسبت به مجازات را تغییر دهد. در ابتدا این اندیشه را در ذهن مردم نهادینه سازد که هدف از مجازات صرفاً سزا دادن مجرم نیست بلکه هدف اصلاح و بازگرداندن او به جامعه است. با پذیرش این نظر می‌توان گفت از آنجا که تحقیقات گسترده در جهان و ایران ثابت کرده که مجازات حبس و اعمال مجازات‌های جایگزین را در کشور اعمال نمود. بنابراین به قوه قضاییه پیشنهاد می‌گردد که در راستای فرهنگ سازی پذیرش برنامه‌های کاهش مجازات حبس و اعمال مجازات‌های جایگزین و آشنا نمودن مردم با

اندیشه‌های جدید حقوق کیفری اقدام نماید (غلامی، ۱۳۹۰). امروزه حبس تبدیل به یکی از انواع رایج مجازات‌ها شده است که در تمامی کشورها نسبت به جرایم متعددی اعمال می‌شود؛ اما با گذشت مدت زمانی طولانی از اعمال این مجازات بر روی کثیری از مجرمان، ثابت شده است که این شیوه دیگر مفید و مناسب نیست و باید از روش‌های دیگری استفاده نمود. سوالی که پیش می‌آید و مبنای اصلی این تحقیق را هم شامل می‌شود این است که چه نهاد‌های دیگری را باید جانشین اعدام کرد تا بتوانیم به اهداف مورد نظرمان از مجازات‌ها دست یابیم.

اهمیت تحقیق

همپای تحولاتی که در مفهوم، دامنه، نوع و کیفیت «جرم» و «بزهکاری» در سده‌های اخیر رخ داده و دولت‌ها را با بزهکاری نوین که پیچیده و متفاوت از گذشته است؛ روبرو کرده، «واکنش اجتماعی علیه جرم» نیز به تناسب شاهد دگرگونی‌های وسیعی بوده است. در این میان، اعدام به مثابه‌ی مهم‌ترین شکل واکنش اجتماعی علیه جرم و فرد اجرای کیفی‌های اصلاح‌کننده، دستخوش دگرگونی‌هایی شده است. در ادوار بسیار دور، ضمانت اجراهای کیفری در قالب مجازات‌های شدید بدنی و تزیلی اعمال می‌شد. در این دوره، مجازات بر پایه انتقام و سرکوبی مجرم استوار بود و به شکل مجازات‌های بدنی قهرآمیز - بویژه اعدام - و سایر مجازات‌های غیرانسانی و خشن متظاهر شد.

هر چند مجازات اعدام از عهد کهن و باستان وجود داشته است، به دلیل استفاده محدود و جزئی از آن نمی‌تواند در ردیف مجازات‌های شایع آن اعصار تلقی شود؛ اما اعدام با گذشت زمان به تدریج بعنوان مجازات وارد زرادخانه‌ی کیفری شد. در ابتدا، جانشینی مجازات اعدام، با وجود وضعیت نامناسب و رقت بار اعدام، بجای مجازات‌های شدید بدنی بسیار امیدوارکننده بود. ولی به مدور اصلاح طلبان اجتماعی در جهت بهبود شرایط نامطلوب و وضعیت وخیم آن اقدام‌های مهمی انجام دادند.

مجازات اعدام، به عنوان یکی از مهمترین مجازات‌های کیفری، امروزه پیش از پیش مورد بحث و مناقشه قرار می‌گیرد. امروزه این امر مسلم شده است که مجازات اعدام، ناقض حقوق بشر است. چرا که آثار و پیامدهایی دارد که با هدف و غرض اصلی از اعمال مجازات اعدام کاملاً متفاوت است. توضیح بیشتر اینکه مجموعه‌ی فضا و شرایط اعدام نه فقط کمکی به بازپروری شخصیت محکوم و بازگرداندن او به اجتماع نمی‌کند؛ بلکه سبب هتک حرمت شدید و طبعاً آسیب‌های روحی و روانی می‌گردد. عواملی از قبیل «سوء رفتار اعدامیان با اعدامیان، نحوه نگهداری اعدامیان، فساد در اعدام، عدم رعایت بهداشت در اعدام و شرایط اسفبار ساختمان اعدامها و اشباع اعدامها» عواملی است که باعث شده مجازات اعدام تاثیری بر اصلاح مجرم و جرم زدائی نداشته باشد. حتی اسباب جرم زائی و مجرم پروری را نیز فراهم آورد.

از طرف دیگر افزایش آمار اعدامیان و مخارج سنگینی که به این دلیل بر دوش دولت گذارده می‌شود؛ و نیز افزایش جرائم و مفاسد درون اعدامها، چندی است که توجه مسئولان و برنامه ریزان و محققان را به خود جلب کرده است؛ و باعث شده است؛ که یکی از مباحث مطرح شده امروزی، بحث ضرورت اعدامی نشدن مجرمان یا به اصطلاح اعدام زدائی از جرائم و مجازات‌ها باشد. کارگزاران قضا به این نتیجه رسیده‌اند؛ که نباید در هر چیزی مجرم را به حبس و اعدام محکوم کرد. چرا که این امر نه تنها، نتیجه مطلوب که همان ممانعت از ارتکاب جرم است؛ را نداده بلکه مضرات فراوانی هم داشته است. تحقیق حاضر به طور کلی به این خاطر حائز اهمیت است که روش‌های جایگزین احتمال اصلاح و بازپروری کردن بزهکاران و امکان پیشگیری از تکرار جرم را افزایش می‌دهند و مجازات‌ها را با شدت جرم و میزان خطرناکی مجرم متناسب می‌کنند (فردی کردن مجازات‌ها) موجب کاهش ایرادات و معایب وارده بر مجازات حبس می‌شوند (هزینه اقتصادی بالا- جرم زا بودن اعدام) اهمیت این تحقیق در بررسی نهاد‌های جایگزین حبس جهت تعدیل آن به علت نو این مساله خصوصاً در ایران در حال تصویب نهاد‌های اجتماعی و توجه ناچیز و اندک قانون گذاری کشور ایران به برنامه جایگزین‌های حبس است.

پیشینه تحقیق

پیش بینی نهاد های جایگزین هایی برای کیفر سالب آزادی در چند دهه اخیر تحت تاثیر مطالعات جرم شناختی مورد توجه قانون گذاران مختلف قرار گرفته است. در ایران موضوع این جایگزینی بطور مستقل و جامع مورد مطالعه قرار نگرفته است هر چند نهاد های اجتماعی در این خصوص تدوین شده و در موادی از پیش نویس قانون آئین دادرسی کیفری به این موضوع اشاره شده است ولی عملاً مقالاتی مختصر در ارتباط با آن در نشریات حقوقی درج شده است همچنین در این خصوص کتابی توسط دکتر محمد آشوری تدوین شده که گامی نوین در جهت شناساندن مجازاتهای جایگزین به شمار می رود. با عنایت بر تاکیددی که برای حمایت از آزادی های اساسی و همچنین دفاع موثر از جامعه در مقابل تظاهرات مجرمانه می گردد و اهمیتی که موضوع اصلاح و پیشگیری بزهکاران و پیشگیری از تکرار جرم دارد بررسی تدابیری که فاقد معایب مجازات سالب آزادی بوده و متضمن اهداف مزبور نیز باشند به عنوان جایگزین مجازات سالب آزادی ضرورت تحقیق مستقل و جامعی را در این زمینه ایجاب می کند.

آندره کوهن (۱۹۹۸) در حرمت تجسس و افشای اسرار زندگی خصوصی و اعمال فردی افراد جامعه به عنوان حکم اولی تردیدی وجود ندارد و اگر نهاد های جایگزین حبس در عمل باعث چنین عمل حرامی گردد، شکی در عدم جواز آن نیست؛ اما ممکن است در بعضی موارد به عنوان حکم ثانوی عمل جایزی باشد، و آن در صورتی است که مصلحت، چنین چیزی را اقتضا نماید، که در این صورت در محدوده و مصلحت، تجسس و آگاهی از امور سری و خلوت افراد، برای حاکم مجاز است

کلینی (۱۳۸۰) نهاد های جایگزین حبس می تواند در بخش های مختلف فرایند تعقیب و مجازات مورد استفاده قرار گیرد. برای این که این نظام، در نظام حقوقی اسلامی مورد استفاده قرار گیرد باید ابهامات آن در زمینه مسایل و مشکلات اجرایی، مباحث مبنایی پذیرفته شده در فقه اسلامی، مباحث حقوقی و نیز تعارض آن با اصول و قواعد اساسی حقوقی جزا، برطرف گردد.

در سال ۱۹۶۴، پژوهشگران دانشگاه «هاروارد» در مورد EM پژوهش هایی انجام دادند. در آن زمان، هدف از به کارگیری EM بازپروری اجتماعی و کاستن از میزان تکرار جرم بود. در سال ۱۹۷۱، به عنوان جایگزین نگهداری جوانان بزهکار در یک مؤسسه مطرح گردیده و در سال ۱۹۸۴ در فلوریدا و نیومکزیک به کار گرفته شد. اهداف EM به تدریج تغییر نمود؛ در حالی که در آغاز، صرفاً سخن از بازپروری اجتماعی بود اما امروزه آن را به عنوان راه حلی برای کاهش تراکم جمعیت اعدام، امکان کاهش هزینه های اجرای مجازات ها و حتی به عنوان یک مجازات کاملاً جدا و متفاوت از مجازات سالب آزادی و تعلیق لحاظ می کنند.

در سال ۱۹۸۹ «بن مزون»، یکی از نمایندگان مجلس فرانسه، گزارشی در مورد مدرنیزه کردن خدمات عمومی اعدام ارایه نمود. در این گزارش، EM برای نخستین بار به طور رسمی مورد استناد قرار گرفت. در آن گزارش، برای تراکم زدایی از جمعیت اعدام، EM به عنوان مجازات جایگزین در نظر گرفته شد. فکراولیه این موضوع زمانی مطرح شد که به سناتور کابانل ام موریت داده شد در مورد پیشگیری از جرم گزارشی ارایه نماید.

اهداف تحقیق

۱. بررسی نهاد های جایگزین حبس را بررسی نموده و به ارائه تعریف، بیان تاریخچه و سیر تحولی آن پردازیم.
۲. بررسی جزء به جزء قوانین کیفری در خصوص نهاد های جایگزین حبس در ایران بر اساس فصل نهم قانون. مجازات اسلامی ماده ۶۴ تا ماده ۸۷
۳. بررسی تاثیر نهاد های جایگزین در کاهش جمعیت اعدامی ها

سؤالات تحقیق

- ۱- آیا حبس از لحاظ عملی و از لحاظ نظری با بحران و عدم مشروعیت مواجه است؟
- ۲- آیا منظور از جایگزین های حبس مفهوم موسع است؟
- ۳- اجرای برنامه های جایگزین حبس مستلزم رعایت چه شرایطی است؟
- ۴- آیا تدابیری به عنوان جایگزین حبس در حقوق کیفری ایران پیش بینی شده است؟
- ۵- چه تدابیری به جای حبس می توان پیش بینی کرد که فاقد معایب آن بوده و از طریق آنها ضمن تأمین حقوق جامعه به اهداف اصلاح و پیشگیری از تکرار جرم دست یافت؟
- ۶- مجازات جایگزین چیست؟ چه انواعی دارند؟ چگونه اعمال و اجرا میشود؟
- ۷- آیا اعدام همچنان بهترین وسیله برای دفاع از اجتماع در مقابل بزهکاران است؟
- ۸- علل گرایش سیاست جنایی کشورهای مختلف از جمله ایران به جایگزین های حبس در قلمرو کیفر سالب آزادی چه می باشد؟

فرضیه های تحقیق

۱. حبس از لحاظ عملی و از لحاظ نظری با بحران و عدم مشروعیت مواجه است.
- ۲- اعدام همچنان بهترین وسیله برای دفاع از اجتماع در مقابل بزهکاران است.
- ۳- گرایش سیاست جنایی کشورهای مختلف از جمله ایران به جایگزین های حبس در قلمرو کیفر سالب آزادی است

اعدام ثبت:

قسمتی از اعدام مدنی که در اداره ثبت وجود داشت و تا سال هزار و سیصد و چهل و سه بود و بعد منحل گردید.

اعدام دادگستری:

قسمتی اعدام مدنی است برای بدهکاران و متعهدان مدنی

اعدام سیاسی:

اعدام کسانی است که به خاطر جرائم سیاسی اعدام شده اند.

اعدام شحنه:

قسمتی از اعدام حکام عرف بود که تحت ریاست والیان قرار داشت که والی خود نایب خلیفه در اداره امور اقلیم بود. در این رابطه است که گاهی معادل عربی آن را نیز آوردند «حبس»، «محبس» نیز از این دسته اند که کلمه اخیر را چنین تعریف کردند در زبان فارسی اعدام است اما در زبان عرب به معنای حبس کردن است و (به کسر ثالث) اعدام را گویند و آن موضوعی است مصنوع که کسی به علت ارتکاب جرم در آن نگه می دارند.^۱ و بالطبع اعدامی کسی است که به حکم قانون در امور جزائی یا غیر جزائی به اعدام افتاده باشد (اهل سجون) و در این رابطه است کلمه سجن (به کسر اول) که به معنی اعدام کیفری است.^۲ در لغت نامه و در فرهنگ نامه ها در رابطه با اعدام (به کسرزا) چنین تعریفی آورده اند؛ جایی که محکومین و تبهکاران در آنجا نگه داشته می شوند. در فرهنگ معین، حبس به معنای اعدامی کردن و بازداشتن آمده است.

۱- جعفری لنگرودی- محمدجعفر، مبسوط در ترمینولوژی حقوق- جلد سوم- چاپ دوم- کتابخانه گنج دانش، تهران ۸۱- صص ۲۱۰۴ الی ۲۱۰۷ و ۳۲۴۶

۲- همان ص ۲۱۴۵ ش ۷۹۹۰-۱۳۸۴ تهران- چاپ دوم- انتشارات روم

در جای دیگر حبس چنین تعریف شده است: «سلب آزادی و اختیار نفس در مدت معین یا نامحدود به طوری که در آن، حالت تریخ و وجود نداشته باشد و اگر حالت انتظار داشته باشد آن را توقیف گویند نه حبس».^۳ در ترمینولوژی حقوقی انواعی از حبس ذکر شده است که عبارتند از: حبس مجرد، حبس موقت، دایم، احتیاطی تکدی و باکار. حبس ابد نیز عبارت است از حبس در مدت عمر محکوم. حبس مجرد عبارت است از اینکه محکوم به حبس مجرد در تمام مدت محکومیت خود، در یک سلول کوچک به طور انفرادی اعدامی باشد.^۱

حبس موقت:

سلب آزادی محکوم در مدت معین است.

حبس احتیاطی:

سلب آزادی متهم در طول محاکمه برای جلوگیری از فرار متهم، یا از بین بردن مدارک جرم او یا تبانی را حبس احتیاطی گویند.

حبس تکدی:

حبسی که برای امور خلافی مقرر شده است، حبس تکدی نام دارد.

حبس با کار:

حبسی که محکوم علیه به حبس، مجبور به انجام کارهایی که برای او معین می شود، باشد. در زبان لاتین کلمه ای که بتوان معادل فارسی آن را معادل اعدام قرارداد Prison می باشد که در مقابل آن نوشته شده است که ساختمانی است که بزهکاران را به عنوان مجازات در آن نگهداری می کنند.^۲ به اعدام محبس و بندیخانه نیز گفته شده است و کسی که در این محل نگهداری می شود اعدامی و کسی که مامور نگهبانی و نگهداری اعدامیان است اعدامیان نام نهاده اند.^۳

روش تحقیق

در این تحقیق از روش توصیفی - تحلیلی استفاده خواهد شد، به این ترتیب که پس از طرح سوالات تحقیق با مراجعه به منابع حقوقی و قضایی و بررسی دیدگاههای حقوق دانان در منابع حقوقی، با تجزیه و تحلیل اطلاعات گردآوری شده و سازمان دهی آنها به بررسی موضوع و اثبات فرضیات خواهیم پرداخت. روش تحقیق حاضر به صورت نظری است. لذا گردآوری اطلاعات با مطالعه متون، تحقیقات و منابع موجود اعم از الکترونیکی و چاپی و فیش برداری خواهد بود.

جرم زا بودن محیط اعدام

مخالفان کیفر حبس معتقدند که اعدام در عمل به یک محیط جرم زا و مجرم پرور تبدیل شده است.^۲ دلایل زیر بیانگر جرم زا بودن محیط اعدام به نظر می رسند و عبارتند از:

۳- جعفری لنگرودی - محمدجعفر - ترمینولوژی حقوقی، انتشارات گنج دانش - چاپ هفتم - ۷۴ - ص ۲۸

۱- صلاحی، جاوید، کیفرشناسی، انتشارات آرش - چاپ اول - زمستان ۵۲

2- Abuilding where criminals are kept as a ponish ment. (525/urbon-Ruth-American WORD POWER Dictional)

۳- بهشتی، محمد، فرهنگ صبا- تهران، ۱۳۷۱، ص ۵۴۶

۲- گودرزی، محمد، نارسائیهای زندان، صص ۱۲۵-۱۲۱

اولاً: اعدام مکانی مناسب است برای آماده کردن و انتقال متون ارتکاب بزه طی مدتی که اعدامیان در یکجا با هم در ارتباط می باشند؛ به عبارت دیگر همان پدیده «فرهنگ پذیری از اعدام مدنظر است.»^۳

تعارض با اصل شخصی بودن مجازات ها.

اصل بر این است که مجازاتها تنها بر شخص مجرم تحمیل شود. ماده ۷ قانون آئین دادرسی کیفری مصوب ۷۸ نیز بیانگر این اصل می باشد که مقرر می دارد، مجازات باید بر شخص مباشر، شریک و معاون جرم اعمال گردد. کیفر حبس اگرچه ظاهراً بر خود اعدامی تحمیل می شود اما باید گفت که: اعدامی شدن مجرم، بی شک، به شکل غیرمستقیم آثار زیان بار مالی، معنوی، فکری و روحی را بر خانواده اعدامی بهار می آورد، در نتیجه به اصل شخصی بودن خدشه وارد می شود و این عمل مجازات را از حالت شخصی بودن خارج می کند. نمونه ای از این مشکلات که می توان اشاره کرد: نگرانی و احساس ناامنی میان سایر اعضای خانواده، نداشتن منبع درآمد، ترک تحصیل فراغاد، سرخوردگی در جامعه و بین دوستان حتی طرد شدن از جمع فامیل و دوست و آشنا و... در برخی موارد اعدام به عنوان «داروی بدنی از درد» تعبیر می شود.

هزینه های اقتصادی اعدام

اجرای کیفر حبس دارای اثرات زیان بار اقتصادی می باشد و اعدامی کردن دو اثر اقتصادی را به دنبال دارد اولاً: اثر مستقیم: ضرورت ساخت اعدام های جدید با توجه به تراکم جمعیت- هزینه نگهداری اعدام های قدیمی از قبیل تعمیر و خوراک و پوشاک اعدامیان، هزینه های درمان و بهداشت مجرمان و اعدامیان و خود محیط اعدام، هزینه های دستمزد مامورین اعدام، مددکاران اجتماعی... این قبیل هزینه ها را بر دولت تحمیل می شود برای مثال هزینه سرانه واقعی نگهداری هر اعدامی در روز حدود ۱۰۰۰۰ ریال در سال ۷۸ بوده (به نقل از روزنامه ایران منعکس شده از معاون سازمان اعدامها و اقدامات تامینی) این رقم در سال ۸۲ به ۴۰۰۰۰ ریال رسیده است که سالانه مبلغ هنگفتی را بر جامعه تحمیل می کند.^۱ ثانیاً: اثر غیرمستقیم: با اعدامی شدن تعداد زیادی از افراد جامعه دچار رکود اقتصادی می شود به عبارتی اعدام نه تنها باعث بیکار شدن عضو فعال جامعه می شود بلکه باعث می شود که فرد موقعیت شغلی گذشته خود را بنا به دلایلی از دست بدهد در نتیجه همین عامل اخیر باعث می شود که فرد آزاد شده مجدداً دست به ارتکاب جرم بزند.

تراکم جمعیت اعدام و کمبود فضای مناسب

آمارهای اعدام نشان می دهد که هر ساله تعداد اعدامیانی که روانه اعدام می شوند افزایش می یابد ولی مکان و فضای نگهداری آنان گسترش داده شده است در نتیجه در یک فضای کم با انبوه عظیمی از اعدامیان مواجه می شویم برای مثال با توجه به آمار بطور متوسط هر ثانیه ۵۹ نفر وارد اعدام می شود. سرانه قابل قبول فضای نگهداری و محل اسکان هر اعدامی ۱۷/۵ مترمربع است در حالیکه سرانه موجود در کشورمان به رغم تلاش های زیاد فعلاً ۴/۵ مترمربع است. کمبود فضای سرانه امروزه یکی از آسیب های حدی اصلاح و تربیت در اعدام هاست.^۱ علت تورم جمعیت کیفری به نظر می رسد موارد زیر باشد: اولاً، حبس محور بودن قوانین جزایی. به عبارتی دیگر در قوانین کیفری برای اکثر اعمال مجرمانه مجازات حبس تعیین شده است برای نمونه کتاب ۵ قانون مجازات اسلامی بخش تعزیرات مصوب ۱۳۷۵ با قانون نحوه اجرای محکومیت های مالی مصوب ۷۷ را می توان ذکر کرد.

۳- گودرزی، محمدرضا، همان منبع، ص ۱۱۲

۱- گودرزی، محمدرضا، نارسائی های زندان، ص ۱۳۰

۱- محمدی، داوود، حبس، و جایگزین های حبس، ص ۳۷

نتیجه گیری

با توجه به سوالات تحقیق و تجزیه و تحلیل اطلاعات مربوطه می توان این گونه نتیجه گیری کرد:

۱- امروزه آمارها و مطالعات انجام شده نشان داده اند که مجازات سالب آزادی از لحاظ عملی با بحران و ناکارآمدی روبرو است دلایل زیر:

اولاً: مجازات سالب آزادی در برآورده کردن رسالت ها و اهدافش (ارباب و بازدارندگی پیشگیری خاص و عام و اصلاح و بازپروری مجرمان) موفق نبوده است؛ زیرا آمارها نشان داده اند که بخشی از جمعیت کیفری اعدام را تکرار کنندگان جرم (ارتکاب مجدد مستوجب مجازات حبس توسط اعدامی پس از آزادی از اعدام) تشکیل می دهند. ثانیاً، به لحاظ برخی مشکلات و معایب وارده حبس و نظام اعدام ها، استفاده از مجازات سالب آزادی به طور گسترده غیرضروری است.

۲- مجازات سالب آزادی از یک سو، در میان مکاتب کیفری جایگاه متفاوتی دارد. با این توضیح که اولاً، بنیانگذاران مکاتب کلاسیک برای کیفر حبس جایگاه والایی قایل اند، به گونه ای که مکتب نئوکلاسیک به عنوان بنیانگذار «علم اداره اعدامها» معرفی شده است. بیشتر دغدغه مکاتب کلاسیک بهبود نحوه اجرای کیفر حبس در جهت اصلاح و بازپروری مجرمان بوده است؛ اما در عین حال باید گفت که مکتب نئوکلاسیک، جزای نقدی را به عنوان جایگزین حبس کوتاه مدت به لحاظ آثار زیان بار حبس های کوتاه مدت معرفی کرد. ثانیاً، بنیانگذاران مکتب تحقیقی و مکتب دفاع اجتماعی (جدید) سعی در کاهش قلمرو و مداخله مجازات سالب آزادی می نموده اند با این توضیح که فری و لمبرزو با مجازاتها به طور کلی و بویژه با اعدام به لحاظ آثار زیان بخش و غیرانسانی آن به مخالفت پرداخته اند و کیفر حبس را تنها برای دسته ای خاص از مجرمان پیش بینی می کردند و سعی در پیش بینی جایگزین هایی نظیر تعلیق اجرای مجازات، آزادی مشروط در مورد بزهکاران بی سابقه و اتفاقی می نمایند. به گونه ای که می توان گفت نخستین جلوه های جایگزین های مجازات حبس را بایستی در افکار و عقاید مکتب تحقیقی (سده نوزدهم) جستجو کرد. مارک آنسل نیز ضمن انتقادات گسترده علیه اعدام، توسل به حبس را تنها در موارد استثنایی و در موارد فزاینده خشونت آمیز و تروریسم و به عنوان آخرین حربه قابل توجیه می داند و توسل به «جانشین های اعدام» را پیشنهاد می کند.

۳- اعدام به عنوان یکی از قدیمی ترین مجازاتهای سنتی امروزه دیگر توقعات دانشمندان و اندیشمندان حقوق جزا مبنی بر اصلاح و تربیت مجرمین و دفاع از جامعه را به خوبی برآورده نمی سازد. با توجه به افزایش تکرار جرم جنبه سزادهی و بازدارندگی و اصلاح و بازپروری مجازات سالب آزادی اعتبار و اهمیت خود را از دست داده است. اعدام امروزی صرفه نظر از اینکه هزینه های اقتصادی کلانی را بر جامعه تحمیل می کند به مدرسه جرم ساز تبدیل شده مکانی که مجرمین اتفاقی در کنار مجرمین حرفه ای گرد هم می آیند و در این راستا تجارب و تفکرات مجرمانه به سهولت مبادله می گردد، اعدام نه تنها مجرمین را اصلاح نمی کند بلکه در اکثر موارد فرایند بازپروری اجتماعی را دشوار می سازد یا به تأخیر می اندازد.

۵- روش های دستیابی برای اعمال سیاست جایگزینی به ۲ دسته تقسیم می شود، اعدام زدایی نسبی و مطلق. در اعدام زدایی نسبی مجازات جایگزین حبس نمی شود بلکه هدف آن اجتناب از اجرای حکم مجازات حبس و چگونگی اجرای آن می باشد یعنی مجازات حبس اعمال می شود لکن آزادی به طور نسبی از محکوم علیه سلب می شود و ممکن است در نحول اعمال حبس تغییر حاصل شود. لکن اعدام زدایی مطلق در واقع همان تبدیل مجازات می باشد و هدف آن این است که اعدامیان در زمان گذراندن محکومیت خویش با محیط اعدام آشنا نشوند.

منابع و مآخذ

۱. آنسل، مارک، دفاع اجتماعی، ترجمه محمدآشوری و علی حسینی نجفی ابرند آبادی، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ

۷۵-۲.

۲. آشوری، محمد، آئین دادرسی کیفری، انتشارات سمت، جلد دوم، چاپ دوم، سال ۱۳۸۰.
۳. آشوری، محمد، جایگزین های زندان یا مجازاتهای بینابین، نشر گرایش، چاپ اول، سال ۸۳.
۴. اردبیلی، محمدعلی، حقوق جزای عمومی نشر میزان، جلد دوم، چاپ هفتم، سال ۸۲.
۵. بولک، برنارد، کیفرشناسی، ترجمه علی حسین نجفی ابرنآبادی، انتشارات مجد، چاپ اول، ۷۲.
۶. بکاریا، سزار، رساله جرائم و مجازاتها، ترجمه علی اردبیلی، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، چاپ دوم، ۷۴.
۷. پیکا، ژرژ، جرم شناسی، ترجمه علی حسین نجفی ابرنآبادی، چاپ اول.
۸. جعفری لنگرودی، محمدجعفر، ترمینولوژی حقوق، انتشارات گنج دانش، چاپ دهم، سال ۸۷.
۹. زراعت، عباس، شرح مجازات اسلامی بخش کلیات، انتشارات ققنوس، چاپ نخست، ۷۹.
۱۰. سازمان اصلاحات جزایی بین المللی، خدمات عام المنفعه به منزله جایگزین برای مجازات حبس، بی تا.
۱۱. شامبیاتی، هوشنگ، حقوق جزای عمومی، انتشارات مجد، جلد اول و دوم، چاپ چهارم، ۱۳۸۲.
۱۲. شاملو احمدی، محمدحسین، دادسرا و تحقیقات مقدماتی، نشر دادیار، چاپ نخست ۸۳.
۱۳. صلاحی، جاوید، کیفرشناسی، انتشارات گنج دانش، جلد نخست، زمستان ۸۲.
۱۴. صانعی، پرویز، حقوق جزای عمومی، انتشارات گنج دانش، جلد نخست، ۱۳۷۱.
۱۵. عبدی، عباس، تأثیر زندان بر زندانی، آسیب شناسی اجتماعی، انتشارات نور، ۷۱.
۱۶. علی آبادی عبدالحسین، حقوق جنایی، انتشارات فردوسی، چاپ اول ۶۸.
۱۷. کی نیا، دکتر مهدی، مبانی جرم شناسی، انتشارات دانشگاه تهران، جلد سوم ۷۰.
۱۸. گلدوزیان، ایرج، با یسته های حقوق جزای عمومی ۳-۲-۱، تهران ۸۴.
۱۹. گودرزی، محمدرضا، تاریخ تحولات زندان، نشر میزان، چاپ دوم، ۸۶.
۲۰. گودرزی، محمدرضا، نارسائیهای زندان، نشر میزان، چاپ نخست.
۲۱. ملک اسماعیلی، عزیز اله، حقوق جزای عمومی، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول، ۵۵.
۲۲. مهرا، نسربین، ترجمه جزوه متون حقوقی.
۲۳. نوربها، رضا، زمینه حقوق جزای عمومی، نشر دادآفرین، چاپ چهارم، ۷۹.
۲۴. هاشمی شاهرودی، سید محمود، چرا حبس، چاپ اول، انتشارات نگاران، تهران، مهر ۸۴.

Judicial Review of the Death Penalty under Iranian Criminal Offense of Alternative Institutions

Hamzeh Esfandiari Bayat¹, Ebrahime Nezari²

Assistant Professor, Department of Criminal Law and Crime, Islamic Azad University, Shiraz Branch, Iran

Ph.D. student of criminal law and crime, Faculty of Law, Islamic Azad University, Shiraz Branch, Iran

Abstract

Executed in Iran relative in terms of employment, probation and suspension of punishment to be seen and execution tool for absolute only in the form of a fine to be seen if this bill without social approval: the daily fines, suspension pursuit of substandard work Depending on what season of the fines mentioned it was concluded that although the imposition of fines on some of the problems created is but an increasing role in the fight against crime themselves and their capabilities is displayed. Cash punished according to criminal and non-criminal nature in two distinct target. Hence economic considerations should not distract us from the aspect of deterrence.

Keywords: execution, capital punishment, death penalty, institutions, rights in Iran.
